

Асмукович І. В., аспірант
Житомирський державний університет імені Івана Франка

СТРУКТУРНО-СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АВІАЦІЙНОЇ ФАХОВОЇ МОВИ (НА МАТЕРІАЛІ РАДІООБМІНУ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ)

Статтю присвячено дослідженню структурно-синтаксичних особливостей англійського професійного авіаційного дискурсу. У роботі охарактеризовано поняття фахової мови, проаналізовано основні функціонально-комунікативні характеристики та структурно-синтаксичні особливості англійських спеціальних текстів радіообміну.

Ключові слова: фаховий текст, термін, професійний дискурс, радіообмін, еліпсис, еліптичне речення.

The article focuses upon the structural and syntactical traits of the English aviation professional discourse. Main features of the language for specific purposes are examined; functional-pragmatic characteristics and structural syntactical peculiarities of the English radiotelephony specific texts are analysed.

Key words: specific text, term, professional discourse, radiotelephony, ellipsis, elliptical sentence.

Статья посвящена изучению структурно-синтаксических особенностей англоязычного профессионального авиационного дискурса. В работе охарактеризовано понятие специализированного языка, проанализированы основные функционально-коммуникативные характеристики и структурно-синтаксические особенности английских специальных текстов радиообмена.

Ключевые слова: специальный текст, термин, профессиональный дискурс, радиообмен, эллипсис, эллиптическое предложение.

Актуальність теми. Наукове обґрунтування фахових мовних підсистем у мовознавстві ХХІ століття подається переважно як функціонально зорієнтоване відгалуження національної мови в окремо визначеній сфері практичного застосування знань професійної спільноти. Текст розглядають як складний комунікативний механізм, що фіксує стратегічну програму адресанта, яку сприймає та інтерпретує адресат. Синтаксична організація тексту є предметом дослідження т. зв. “новітнього”, “широкого” синтаксису, у межах якого аналізують адаптацію та зв’язність речень у контексті й ситуації мовлення, роль синтаксичних одиниць у формуванні комунікативної ефективності, образності, експресивності тощо. Текст у комплексі з умовами його створення та сприйняття функціонує як дискурс. Набуває актуальності комунікативно-прагматичне та структурно-семантичне дослідження синтаксичної організації дискурсу.

Важливі наслідки взаємодії мовної системи і спеціалізованої діяльності були встановлені при розгляді окремих теоретичних питань синтаксичної структури і семантики одиниць офіційно-ділового стилю у наукових працях І. Р. Вихованця, А. П. Загнітка, Т. ван Дейка та інших мовознавців, де особливості реченневих структур принагідно пов’язувались із ситуативними умовами фахової діяльності [Вихованець 1993; Загнітко 2008; Dijk 2003].

Що стосується вивчення різнорівневих мовних одиниць авіаційної комунікації, то в лінгвістиці відомими є наукові праці Єнчевої Г. Г.,

Мальковскої Т.А., Романченко А. А., Ткачової Л. Б. [Єнчева 2011; Мальковская 2004; Романченко 2010; Ткачѣва 1987], присвячені в основному семантиці лексичних компонентів авіаційної терміносистеми.

Разом з тим нам не вдалося виявити комплексного дослідження синтаксичних одиниць в англійських авіаційних фахових текстах як репрезентантах вербальної комунікації у фаховій авіаційній сфері. Недостатньо вивченою залишається синтаксична організація сучасного англійського авіаційного професійного дискурсу, зокрема прагматична, структурно-семантична структура авіаційних текстів, залежність прагматичної та формально-граматичної організації речень від комунікативної мети, стратегій і тактик адресанта. У цьому зв'язку важливим і перспективним видається цілеспрямоване вивчення структурно-синтаксичних особливостей авіаційної фахової мови.

Мета дослідження полягає у встановленні специфіки англійського професійного авіаційного дискурсу шляхом розкриття структурно-синтаксичних характеристик цього дискурсу.

Об'єктом дослідження є англійські фахові тексти радіообміну.

Предмет вивчення складають структурно-синтаксичні особливості англійського професійного авіаційного дискурсу.

Джерелами дослідження слугували записи текстів радіообміну, здійснюваного на бортах повітряних суден, опубліковані в мережі Інтернет і спеціальній фаховій літературі з авіації (підручниках, посібниках, довідниках).

Поняття “професійний дискурс” визначається в роботі як текст, занурений у професійне життя. Його кваліфікаційними ознаками є такі: *професійна спрямованість* (відповідність текстів вимогам учасників професійної комунікації); *верифікація* (істинність реалізованої у тексті інформації); *діалогічність* (спеціальний текст як фрагмент загальної професійної дискусії); *замкненість* (обмеженість доступу до інформації, що детерміновано рівнем професійної компетенції адресата); *мовна нормативність* (адекватне оформлення спеціальної інформації мовними засобами); *стилістична розшиарованість* відповідно до структурної частини професійного дискурсу та форм спілкування (усна, писемна) [Колеснікова 2008, 123].

Під *англійським професійним авіаційним дискурсом* ми розуміємо англійські тексти у сфері авіації, котрі слід розглядати у широкому контексті з урахуванням усіх супровідних чинників. Aviation English (*авіаційна англійська, Radiotelephony, Airspeak, Skytalk, фразеологія радіообміну, радіообмін англійською мовою, радіотелефонна фразеологія “земля-повітря”*) обслуговує спеціальну, окрему, самодостатню галузь авіаційної діяльності. Підмову радіообміну Т.О. Мальковська розглядає як сукупність фонетичних, граматичних і лексичних одиниць мови, що обслуговують мовленнєве спілкування учасників повітряного руху

(авіаційного диспетчера і пілота) під час виконання польоту і подану в діалогах “пілот – авіаційний диспетчер” [Мальковская 2004, 23].

Мова радіообміну в порівнянні із загальноживаною мовою має незначні відмінності у вимові й інтонації, серйозні відмінності в граматичних структурах, містить певні вимоги до темпу мови. ІКАО пред'являє до мови радіообміну дві вимоги: стислість і однозначність. Як функціональний стиль мова радіообміну характеризується жорсткою структурованістю, насиченістю числівниками, термінологією та псевдотехнічною лексикою. Це усна мова, в основному, у формі діалогічного мовлення [ІКАО 2001].

У функціональному плані текст радіообміну – це ієрархічно організовані мовні акти, об'єднані в висловлювання діалогічного плану. Діалог, як форма мовного спілкування, передбачає порівняно швидку зміну акцій і реакцій взаємодіючих індивідів. Усно-розмовна діалогічна мова радіообміну будується відповідно до принципу економії. Отже, специфічною рисою висловлювань в сфері радіотелефонного зв'язку є лаконічність.

Явище мовної економії можна спостерігати на всіх рівнях підмови радіообміну. Тенденція до стислості знаходить своє вираження в насиченості скороченнями, використанні кодового способу передачі інформації, високою рекурентністю (термін “рекурентність” розуміємо як “повторне вживання мовної одиниці з риторичною або стилістичною метою”, а також як “повторюваність синтаксичних структур” [Werner 1988, 684]) еліптичних конструкцій.

Характерною рисою фахової підмови радіообміну є висока рекурентність еліптичних речень, що розглядаються як стилістичний показник професійного мовлення учасників повітряного радіообміну. Статистичний аналіз нашого матеріалу показує, що еліптичні речення складають 84,8% від загального числа речень в англійських діалогах радіообміну. Беручи до уваги той факт, що переговори “пілот-диспетчер” відбуваються “тут і зараз”, відсутність в англійських діалогах допоміжних дієслів (*to be, to have*), дієслова *to be*, що виконує функцію дієслова-зв'язки, і таких дейктичних засобів, як займенники та артиклі, не впливає на рівень взаєморозуміння між комунікантами і дозволяє вважати подібні опущення виправданими з точки зору професійних вимог, що пред'являються до мови повітряного радіотелефонного зв'язку.

Більшу частину (72,3%) від загального числа речень проаналізованих нами англійських діалогів радіообміну становлять еліптичні речення, побудовані за принципами парадигматики. До таких еліптичних конструкцій відносяться такі, у яких редукуванню піддаються службові слова (артиклі, прийменники) і займенники, які можна протиставити повнозначним словам.

В англійських діалогах редукуванню піддаються:

1) артиклі:

Pilot – ... field in sight approximately 3 miles.

Controller – ... you are number 1. Light aircraft departing for Ring Wood Lakes VFR [ICAO Aviation English].

Що стосується вживання артиклів у підмові радіообміну, слід відзначити дуже низьку рекурентність їх використання. Неозначений артикль майже завжди піддається редукуванню. Випадки його вживання одиничні і складають 0,5%. Означений артикль зустрічається дещо частіше.

2) прийменник і означений артикль:

Controller – ... cleared to land runway 26 ...

Controller – ... line up runway 26... [ICAO Aviation English]

3) допоміжне дієслово, що використовується для утворення аналітичної дієслівної форми простого дієслівного присудка:

Pilot – Whisper jet 776 just passing the outer marker.

Pilot – IE copied [CAP 413].

4) займенник в ролі підмета і допоміжне дієслово, що використовується для утворення аналітичної дієслівної форми:

Controller – ... stop immediately.

Pilot – Stopping [Robertson 1990, 73].

5) дієслово-зв'язка:

Controller – ... readback correct [Robertson 1990, 55].

Controller – ... Green center line lights on runway unserviceable.

6) займенник і дієслово-зв'язка, що виконують функцію підмета і частини складеного іменного присудка:

Pilot – GARUY

Controller – ... number 1 [Robertson 1990, 98].

7) займенник, що виконує функцію підмета в репліках пілота:

Pilot – ... will report [Robertson 1990, 124].

8) займенник, що виконує функцію підмета в спонукальних реченнях з дієсловом-присудком у формі імперативу, як правило, в репліках авіадиспетчера:

Controller – GTA roger, report passing 2500 feet initially.

Controller – Gulf 770, descend to flight level 170, report passing flight level 190 [Robertson 1990, 23].

Рекурентність еліптичних речень, що відновлюються синтагматично, становить 12,5% в англійських діалогах радіообміну. Еліпсис подібного типу речень можна відновити з контексту, тобто з попереднього, наступного, або з цього ж речення.

Controller – ... report passing Stone flight information service, expect a special VFR, join at Ring Wood Lakes for runway 17, QNH1020.

Pilot – Report the Lakes for 17, 1020 [CAP 413].

Спостерігається низька рекурентність еліптичних речень, в яких пропускаються комунікативно-значущі елементи. Це пояснюється тим, що, незважаючи на високий ступінь передбачуваності вживання мовних одиниць у силу тематичної обмеженості, повторюваності ситуації спілкування та

наявності мовного стереотипу, учасники комунікації, щоб уникнути помилки при передачі і декодуванні повідомлення, виключають редуцію членів речення, що мають лексичне значення.

Засобом вираження надмірності в підмові радіообміну є повтори (лексичні, синтаксичні та лексико-синтаксичні). Повтори в діалогах радіообміну виконують специфічні функції, до яких належать: а) встановлення і перевірка каналу зв'язку; б) дублювання основної інформації з метою виключення можливих помилок при її передачі і декодуванні.

Controller – ... turn left on the outer taxway to holding point 27R.

Pilot – Roger, left on the outer for 27R [CAP 413].

У повітряних переговорах обов'язковий повтор певних вказівок авіадиспетчера (*read back*) використовується для підтвердження того, що пілот декодував повідомлення авіадиспетчера у повній відповідності з комунікативними намірами останнього.

Отже, будучи найвищою мірою ситуаційно залежною, підмова радіообміну, з одного боку, насичена дублюючими елементами, а з іншого – прагне до стислості, лаконічності за рахунок мовної економії.

Література

1. *Вихованець І. Р.* Граматика української мови. Синтаксис / І. Р. Вихованець. — К. : Либідь, 1993. — 368 с.
2. *Загнітко А. П.* Теорія сучасного синтаксису : Монографія / А. П. Загнітко. — Донецьк : ДонНУ, 2008. — 294 с.
3. *Єнчева Г. Г.* Лінгвокогнітивне моделювання процесу перекладу авіаційних термінів (на матеріалі англо-українських версій нормативно-технічної документації ІКАО) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 / Г. Г. Єнчева ; Державний заклад “Південно-український національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, Одеса, 2011. — 24 с.
4. *Колеснікова І. А.* Діалектика номінального та узуального в професійному дискурсі : Монографія / І. А. Колеснікова. — К. : КНЕУ, 2008. — 246 с.
5. *Мальковская Т. А.* Англо-русские соответствия в языковой структуре радиообмена в режиме общения пилот-авиадиспетчер: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Т. А. Мальковская. — Пятигорск, 2004. — 163 с.
6. *Романченко А. А.* Авіаційна термінологія сучасної перської мови (характеристика, класифікація, створення та засоби поповнення) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.13 / А. А. Романченко ; Ін-т сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України. — К., 2010. — 16 с.
7. *Ткачева Л. Б.* Основные закономерности английской терминологии / [ред. Н. В. Арнольд]. — Томск : Изд-во Томск. ун-та, 1987. — 200 с.
8. *Dijk T. A. van.* Ideology and Discourse. A Multidisciplinary Introduction / Dijk T. A. van. : [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.discourse-in-society.org/teun.html> — 2003.
9. *ICAO Annex 10 Aeronautical Telecommunications — Vol.2 Communication Procedures (6 October 2001)* : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://civilavia.info/documents/c8cac0ce.html>
10. *Werner A.* Terminologie zur neueren Linguistik / A. Werner. — Tübingen : Niemeyer, 1988. — Bd. 2. — S. 684-685.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. *CAP 413 (Radiotelephony manual)* : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://en.caa.co.uk/2012>.
2. *ICAO Aviation English ONLINE* : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://aviationenglish.com/>
3. *Robertson F. A., Jonson E.* Airspeak. Radiotelephony Communication for Pilots / F. A. Robertson. — N.Y., L., Toronto, Sydney, Tokyo : Prentice Hall, JL, 1990. — 225 p.